

Nr 7

Utlåtande i anledning av väckt motion om precisering av statens biografbyrås instruktioner.

I en inom andra kammaren väckt och till allmänna beredningsutskottet hänvisad motion II: 469 av herr *Helén* hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om en utredning med uppgift att precisera de nu gällande instruktionerna för statens biografbyrå i vad avser de problem som aktualiserats av riksdagens justitieombudsman i skrivelse av den 15 januari 1963.

I motionen erinras om att JO i år i ett utlåtande med anledning av en gjord anmälan prövat frågan om statens biografbyrå i allo tolkat sina instruktioner riktigt. Det gäller byråns granskning av filmen »Krigsförbrytare» och motionären tar särskilt upp frågorna, huruvida censurering får ske med hänsyn till ett filmavsnitts tänkta inverkan på försvarsviljan och om utrikespolitiska bedömningar kan få spela in vid analysen av en films mentalhygieniska effekt. Dylika hänsynstaganden saknar stöd i gällande författningar, säger motionären. En bedömning av effekten av ett aktuellt världsläge komme även för biografbyrån att framstå såsom föråldrad när läget ändras och omcensurering finge ske. Motionären berör också avsaknaden av motivering för biografbyråns beslut. En precisering av instruktionerna synes erforderlig. På grund av det komplicerade i att göra en sådan precisering och problemets stora principiella betydelse torde en utredning vara nödvändig.

Beträffande motiveringen i övrigt får utskottet hänvisa till motionen.

Om gällande rätt beträffande filmcensur

I förevarande sammanhang relevanta bestämmelser återfinns i förordningen om biograf föreställningar den 5 juni 1959 (SFS 1959: 348) samt instruktionen för statens biografbyrå den 4 oktober 1929 med däri vidtagna ändringar (senast intagen nästan i sin helhet i SFS 1954: 541).

I *förordningens* 3 § stadgas bl. a. att biografbyrån ej må godkänna film eller del av film, vars förevisande på grund av det sätt, varpå händelserna skildras, och det sammanhang, vari de förekommer, kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott.

Ej heller må film eller del av film godkännas, om dess förevisande kan anses olämpligt med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt

eller kan lända till upplysning om förhållanden, vilkas uppenbarande kan medföra men för försvaret eller eljest för rikets säkerhet.

Biografbyrån äger även i annat fall vägra godkänna film eller del av film om biografbyrån finner förevisande därav uppenbarligen strida mot allmän lag.

Film eller del av film må ej godkännas till förevisning för barn under elva år eller för barn, som fyllt elva men ej femton år, i den mån den kan vålla barn i sådan åldersgrupp psykisk skada.

Biografbyrån må ej vägra godkänna film på andra grunder än sålunda stadgats.

I instruktionen för statens biografbyrå erinras bl. a. om att till biografbyrån såsom rådgivande organ skall vara knutet statens filmgranskningsråd.

Biografbyrån har att inhämta filmgranskningsrådets åsikt, då vid granskning av viss film uppkommit fråga om att helt förbjuda densamma för offentlig förevisning eller att vidtaga annan censuratgärd, som biografbyrån anser vara av normerande betydelse för granskningsverksamhetens utövande eller eljest finner vara särskilt tveksam.

Det åligger chefen för byrån att i möjligaste mån övervaka, att enhetlighet och följdriktighet iakttages vid filmgranskningen.

Besvär över byråns beslut anföres hos Kungl. Maj:t.

Beträffande förarbetena till lagstiftningen må här endast erinras om att av såväl 1949 års filmkommitté som av föredragande departementschef och riksdagsutskott sammanstämmande betonats att censuren bör vara huvudsakligen mentalhygieniskt inriktad och att ingripanden efter rent moraliska eller estetiska linjer icke borde förekomma. Varje form av smäkensur borde bestämt avböjas. Filmer och filmscener borde vidare bedömas icke blott efter sina rent formella element utan också med behörigt hänsynstagande till filmens sammanhang, syftning och helhetsverkan.

Justitieombudsmannens skrivelse

Den av motionären åberopade skrivelsen från JO den 15 januari 1963 är i sin helhet intagen som bilaga till detta utlåtande. Utskottet får hänvisa till bilagan och vill här endast återgiva ett par i skrivelsen gjorda uttalanden av principiell innebörd.

Beträffande frågan huruvida hänsyn till utrikespolitiska förhållanden må tagas vid prövning av film eller del därav från mentalhygieniska synpunkter anför JO sålunda avslutningsvis:

Jag är emellertid angelägen understryka, att utrikespolitiska värderingar icke få i hithörande avseende inverka i vidare mån än vad ovan antytts eller sålunda endast i den mån de objektivt sett kunna äga betydelse för den mentalhygieniska bedömning, varom förordningen talar. Genom tillkomsten av filmgranskningsrådet — och genom förefintlig besvärsrätt — synes

också garanti föreligga för att filmcensurens bedömning icke grundas på subjektiva och godtyckliga värderingar i angivet hänseende.

Beträffande frågan huruvida tänkt risk för påverkan i defaitistisk riktning bör få inverka vid bedömningen anför JO bl. a.:

Denna tankegång synes sålunda innebära, att frågan huruvida en film inverkar försvagande på motståndsviljan skulle kunna anföras som en självständig censurgrund. Som framgår av vad tidigare anförts rörande grunderna för filmcensuren ligger det emellertid utom biografbyråns befogenheter — sådana de angivits i nu gällande, för fredstid avsedda bestämmelser — att ingripa på sålunda angiven grund. Möjligen kan tänkas att en film, samtidigt som den verkar skadligt upphetsande — och på grund därav kan bli föremål för censur — jämväl inverkar negativt på försvarsviljan. Huruvida så är fallet, kan emellertid icke upptagas till fristående prövning och åberopas som särskild grund för censuringripande.

Av biografbyrån företagna klipp i filmen »Krigsförbrytare» m. m.

Såvitt framgår av biografbyråns kort beträffande filmen »Krigsförbrytare» gällde byråns ingripanden avsnitt i filmen som visade hängningar i Charkov, stillbilder av avrättade nazistledares lik, bilder av kapade huvuden samt bilder av stympade lik med avskurna huvuden bredvid.

Av en över byråns klippningar under år 1962 upprättad sammanställning framgår bl. a. att antalet granskade långfilmer detta år utgjorde 386. Av dessa totalförbjöds 24 och i övrigt företogs klippningar i 55 filmer. Antalet klippmeter motsvarade 0,1 procent av hela den granskade längden. Samtliga klipp har motiverats med »förråande och skadligt upphetsande» verkan, varjämte i två fall dessutom angivits motivet »brottsförledande». De bilder som klippts har i fråga om barntillåtna filmer visat tortyr- och skräckscener, misshandel, »liksläpning», blodigt lik o. d. Beträffande barnförbjudna filmer har klippen huvudsakligen gällt misshandels- och tortyrscener, bilder av blodiga lik och mördade eller förblödande människor, nedskjutningar, knivmord, strypningar, halshuggningar, hängda människor o. d.

Utskottet

Motionären har i sin motivering utgått från ett särskilt, av biografbyrån handlagt ärende, avseende granskning av dokumentärfilmen »Krigsförbrytare». Motionären synes förmena att vissa av biografbyråns företagna klippningar i filmen skulle ha skett med hänsyn bl. a. till filmens tänkbara inverkan på försvarsviljan och till det utrikespolitiska läget vid ifrågavarande tidpunkt — censurgrunder, vilka icke skulle ha stöd i gällande författningar. Biografbyråns handläggning har efter anmälan utretts av JO, och med hänvisning till JO:s yttrande i ärendet hemställer motionären om en utredning i syfte att åstadkomma en precisering av bestämmelserna för byråns verksamhet.

Utskottet har i det föregående redogjort för reglerna för censurering av

film och för arten av de avsnitt i filmen som klippts av biografbyrån samt återgivit vissa huvudpunkter i JO:s skrivelse, vilken i sin helhet är som bilaga fogad till utskottets utlåtande.

Av den gjorda utredningen framgår, såvitt utskottet kunnat bedöma, att biografbyråns beslut grundats på överväganden beträffande de mentalhygieniska verkningarna av de bortklippta avsnitten. Bedömningen har sålunda skett helt i överensstämmelse med de huvudriktlinjer för filmcensuren, varom i förarbetena till lagstiftningen enighet rått mellan 1949 års filmkommitté, Kungl. Maj:t och riksdagen. Det synes klarlagt, att filmens eventuella inverkan på försvarsviljan icke utgjort motiv för byråns ingripanden och att det utrikespolitiska läget icke betraktats som censurgrund. Utskottet delar icke motionärens uppfattning att det här refererade fallet skulle vara tillräckligt motiv för kravet på en precisering av reglerna för filmcensuren. Det ligger, såvitt utskottet kunnat bedöma, i sakens natur, att en sådan filmgranskning som här är i fråga alltid måste innebära ett visst mått av subjektiv bedömning. Det må emellertid beaktas att, som ovan nämnts, i förarbetena till lagstiftningen mycket klart uttalats, att ingripanden mot film i sådana fall som här är i fråga bör ske från huvudsakligen endast mentalhygieniska synpunkter. Vidare finnes numera vid biografbyråns sida ett filmgranskningsråd — ett organ, som är ägnat att giva den allmänna opinionen en viss insyn i censurens verksamhet och som innebär att kontakt skapats mellan censorerna och företrädare för denna opinion. Biografbyråns beslut kan också, som skett i det här aktuella fallet, omprövas efter besvär hos Kungl. Maj:t.

De anmärkningar motionären riktat mot filmcensuren hänför sig som ovan nämnts till ett särskilt av biografbyrån behandlat ärende. Av statistiken för granskningsverksamheten framgår, att under år 1962 sammanlagt 386 långfilmer granskats. Av dessa blev 24 totalförbjudna, och den totala längden av klipp, gällande 55 filmer, utgjorde ungefär 0,1 procent av hela den granskade längden. Motiv för censuren har, bortsett från ett par fall, där det angivits vara »brottsförledande», genomgående varit »förråande och skadligt upphetsande». Det är sålunda enbart mentalhygieniska synpunkter som i dessa fall uppgivits vara avgörande vid censureringen.

Det vore enligt utskottets mening icke tillfredsställande, om det utrikespolitiska läget tillätes påverka bedömningen av en films *mentalhygieniska* verkningar. Utskottet delar sålunda motionärens uppfattning i denna del. Vad ovan anförts och den omständigheten att korrektiv finnes mot godtycke och missbruk vid utövandet av filmcensuren talar emellertid för att den föreslagna utredningen icke nu kan anses påkallad.

Motionären har även berört ett av JO gjort uttalande om önskvärdheten av att biografbyråns beslut förses med motivering. Utskottet vill i denna fråga endast erinra om att JO i skrivelse till Kungl. Maj:t den 23 december 1960 gjort en framställning som syftar till införande av en allmän regel om

principiell skyldighet för förvaltningsmyndigheter att i sina beslut angiva de skäl, å vilka besluten grundas. Denna fråga har även motionsledes underställts riksdagens prövning. Riksdagen anslöt sig enligt förslag av första lagutskottet (utlåtande nr 8/1961) till JO:s uppfattning men hänvisade till den av honom gjorda framställningen och avlog motionerna. Framställningen är efter remissbehandling beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

Utskottet får under återopande av vad ovan anförts hemställa,
att motion II: 469 icke må föranleda någon riksdagens
åtgärd.

Stockholm den 6 mars 1963

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande

från första kammaren: herrar Carl Albert Anderson*, Schött, Sörlin, Jonasson, Hedström, Eric Gustaf Peterson, Enarsson, Hellebladh, Ernst Olsson, Tage Johansson, fru Hamrin-Thorell och herr Lars Larsson;

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm, herrar Jacobsson i Sala, Hamrin i Jönköping, Dickson*, fru Jäderberg, herr Svensson i Kungälv, fru Thunvall, herrar Carlsson i Huskvarna, Nilsson i Bäckställe, Lundmark, Larsson i Borby* och Magnusson i Nennesholm.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

(Bilaga)

Skrivelse från justitieombudsmannen den 15 januari 1963

Den 21 november 1961 beslöt statens biografbyrå meddela godkännande för offentlig förevisning av filmen »Krigsförbrytare» under förutsättning att vissa närmare angivna avsnitt av filmen uteslötos. Beslutet fattades — efter hörande av statens filmgranskningsråd — av chefen för biografbyrån direktören Erik Skoglund jämte ytterligare två filmcensurer.

Sedan besvär anförts över beslutet, fann Kungl. Maj:t i utslag den 26 januari 1962 skäligen medgiva att filmen fick förevisas i obeskuret skick.

I en den 28 december 1961 hit inkommen skrift påtalade Ni, att Skoglund, — att döma av vissa av denne gjorda uttalanden — syntes ha grundat sitt ställningstagande i censurfrågan på utrikespolitiska och vissa andra värderingar, för vilka författningsenligt stöd saknades, samt att Skoglund följaktligen syntes ha överskridit sina befogenheter som filmcensur. Ni anhöll därför, att JO måtte upptaga saken till granskning.

Med anledning av Eder klagoskrift har Skoglund avgivit infortrat yttrande, varefter Ni inkommit med påminnelser.

Av handlingarna i ärendet framgår bl. a. följande.

Filmen »Krigsförbrytare» utgör — enligt den av biografbyrån utfärdade attesten — en på arkiv- och journalfilmsmaterial grundad skildring av den tyska nationalsocialismens historia, Tredje rikets utveckling, andra världskrigets förlopp med tonvikt på de tyska krigsförbrytelseerna, nazismens fall och Nürnbergsprocessen samt domen över de nazistiska koryféerna. Enligt vad vederbörande filmbolag framhållit var tanken bakom filmen att ge en sann bild av den tyska nazismen och därvid icke väja för att beskriva dess grymheter och skräckvälde; en nedtoning därav skulle enligt bolaget ge till resultat en film, som icke motsvarade de krav på historisk sanning och objektivitet som måste ställas på en dokumentärfilm.

De avsnitt av filmen, som enligt biografbyråns beslut den 21 november 1961 skulle uteslutas, avsåg dels en inledande bildsekvens avseende hängning av krigsförbrytare, dels vissa i olika delar av filmen ingående bilder av likdelar, stympade lik och lik av vissa nazistledare.

Rörande ärendets handläggning inom biografbyrån har upplysts, att filmen först granskades av Skoglund ensam, vilket skedde den 30 oktober 1961. Efter denna granskning fann Skoglund det kunna övervägas om icke statens filmgranskningsråd borde uttala sin åsikt om filmen, vilket instruktionsenligt förutsatte ytterligare granskning inom filmcensuren. Skoglund ansåg vidare, att det kunde vara till fördel för ärendets handläggning att någon form av samråd etablerades med beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. Vid ett telefonsamtal med en representant för filmbolaget anförde Skoglund — enligt vad han uppgivit — som skäl för dessa sina överväganden

»1) att filmen på grund av sin även för denna typ av dokumentärfilm osedvanligt kraftiga anhopning av våldsamma, grymma eller på annat sätt emotionellt påträngande bilder och bildsviter kunde tänkas få en mentalhygieniskt ogynnsam inverkan på publiken vid en offentlig biografföreställning;

2) att risken för en mentalhygieniskt ogynnsam påverkan av en sådan film i trots av dess indignationsskapande och humanitärt upplysande syftning sannolikt finge anses vara större i ett tidsläge som kännetecknades av allmänt ökad oro och nervositet inför hotet om en annalkande världskonflikt samt

3) att det dessutom med tanke på det betydande utrymme som i filmen givits skildringar av terroraktioner mot civilbefolkningen och andra dess lidanden i ett modernt krig funnes viss anledning att överväga om icke med dess visning kunde vara förenad en risk för psykologisk påverkan i defaitistisk riktning.»

Filmen uppspelades därefter ånyo den 2 november 1961, därvid voro närvarande, förutom Skoglund, två andra filmcensorer samt tre företrädare

för beredskapsnämnden. De sistnämnda förklarade efter filmens visning, att de från de synpunkter som nämnden hade att anlägga icke hade något i sak att erinra mot att filmen offentligt förevisades. Följande dag beslöt de tre filmcensorerna att inhämta filmgranskningsrådets åsikt om filmen. Enligt instruktionen för biografbyrån skall rådets åsikt inhämtas, då vid granskning av viss film uppkommit fråga om att helt förbjuda densamma för offentlig förevisning eller att vidtaga annan censuratgärd, som biografbyrån anser vara av normerande betydelse för granskningsverksamhetens utövande eller eljest finner vara särskilt tveksam.

Den 16 november 1961 visades filmen för sju ledamöter av filmgranskningsrådet. I samband därmed synes Skoglund inför filmgranskningsrådet och vissa representanter för bolaget ha anfört vissa kritiska synpunkter mot filmen och bl. a. framhållit, att det låg inom biografbyråns befogenhet att vid bedömningen av filmens lämplighet taga hänsyn till att svenska folket var »hårt stressat» på grund av den utrikespolitiska utvecklingen under hösten 1961. Därvid synes särskilt ha åsyftats dels sprängningen av en rysk 50-megatonbomb, dels överlämnandet av en rysk not till Finland med begäran om militära konsultationer.

Filmgranskningsrådet beslöt samma dag rekommendera filmen till offentlig förevisning med de klipp, som biografbyråns psykiatriska sakkunniga bland filmcensorerna kunde finna motiverade av mentalhygieniska skäl. Med anledning härav granskades filmen den 17 november av de avsedda sakkunniga — två överläkare — vilka förordade att ur filmen skulle uteslutas vissa avsnitt. Som motivering åberopades, att förevisandet av dessa avsnitt kunde — på sätt stadgades i 3 § biografförordningen — verka »förråande eller skadligt upphetsande». I enlighet med de sakkunnigas rekommendation fann biografbyrån därefter genom sitt beslut den 21 november 1961 att de av de sakkunniga påtalade avsnitten borde uteslutas.

Den 19 december 1961 deltog Skoglund i en radiodiskussion över ämnet »Får världsläget påverka vår filmcensur?». Vid denna diskussion fördes på tal jämväl vissa andra frågor, såsom filmproduktionens allmänna inriktning under tider av politisk oro, lämpligheten med hänsyn till avrättades anhöriga att visa bilder av de avrättades lik, m. m.

I sin förklaring har Skoglund framhållit, att de av honom i det inledande skedet av filmens censurgranskning upptagna, såsom »utrikespolitiska» betecknade synpunkterna befunnits under ärendets fortsatta behandling icke tillräckligt grundade och därför avvisats av biografbyrån, som grundat sitt kollegialt fattade beslut uteslutande på mentalhygieniska överväganden i enlighet med gängse praxis. Vad Skoglund vid radiodiskussionen uttalat rörande filmproduktionens inriktning m. m. hade varit allmänna förhoppningar och personliga åsikter, som saknat relevans för biografbyråns ställningstagande till censurfrågan.

Ni har i Edra påminnelser framhållit, att utrikespolitiska överväganden

sannolikt spelat en betydande roll vid den slutliga bedömningen av censurfrågan samt att Skoglund i varje fall synes anse sig ha rätt att göra sådana överväganden vid censurering av film. Enligt Eder mening föreligger icke i något fall sådan rätt. Vidare har Ni av vad Skoglund vid radiodiskussionen yttrat funnit framgå, att denne vid censureringen av ifrågavarande film även eljest låtit obehöriga bedömanden inverka på sitt ställningstagande.

Rörande biografbyråns befogenheter att utöva filmcensur stadgas i 3 § kungl. förordningen den 5 juni 1959 med särskilda bestämmelser om biografställningar m. m. (SFS nr 348/1959).

Enligt detta stadgande må biografbyrån ej godkänna film eller del av film, »vars förevisande på grund av det sätt, varpå händelserna skildras, och det sammanhang, vari de förekomma, kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott». Sådant godkännande må ej heller lämnas, om förevisandet kan anses olämpligt med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt eller kan lända till upplysning om förhållanden, vilkas uppenbarande kan medföra men för försvaret eller eljest för rikets säkerhet.

I övrigt kan censuringripande ske om förevisande av film uppenbarligen skulle strida mot allmän lag. I fråga om godkännande av film till förevisning för barn gälla därjämte särskilda bestämmelser. Enligt uttryckligt stadgande får biografbyrån ej vägra godkänna film på andra grunder än vad som sålunda angivits i förordningen.

De i 1959 års biografförordning intagna bestämmelserna om filmeensuren ha — med visst undantag i fråga om godkännande av film för barn — i sak oförändrade överförts från förut gällande biografförordning enligt dess lydelse efter en år 1954 genomförd författningsrevision. Till grund härför låg bl. a. ett av 1949 års filmkommitté avgivet betänkande om filmcensuren (SOU 1951: 16), däri kommittén framhöll att censuren behövdes främst som mentalhygieniskt skydd mot sadistiska och skadligt ångestpressande inslag i filmerna. Enligt kommittén borde statliga ingrepp i filmerna efter genomfört moraliska eller renodlat estetiska principer icke förekomma med hänsyn till de övermäktiga svårigheterna att komma fram till allmängiltiga värderingar på något av dessa områden. Kommittén anförde vidare:

Även när det gäller mentalhygieniska frågor är det svårt att göra kategoriska uttalanden om skadeverkningar av film annat än när det gäller barn och psykolabila personer. När det gäller vuxna, »normala» människor, är det också svårt att väga mot varandra vådorna av en psykisk upphetsning och värdet av en konstnärlig upplevelse. Vissa grundregler bör ändå kunna accepteras som rimliga och ändamålsenliga. Främst bör censuren ingripa mot sadistiska och nedbrytande inslag, som på grund av filmens sugges-

tionskraft, filmens utbredning och filmens kommersiella karaktär kan få mycket vida och djupa verkningar. Censuren bör här kunna vara en garanti för allmänheten mot sådant som är skadligt, upphetsande och förråande.

— — —
Betydelsen av termerna »förråande» och »upphetsande» är visserligen inte klar och fixerad, men kommittén har trots noggrant övervägande inte funnit några andra termer, som bättre täcker avsikten med denna censurbestämmelse. Dock har uttrycket »upphetsande» förstärkts till »skadligt upphetsande», eftersom själva upphetsningen inte alltid behöver innebära något förkastligt. De flesta filmer bygger på en viss dramatisk spänning, som kan kallas upphetsande utan att vara skadlig, och scener med sådan oskyldig upphetsning skall inte behöva förbjudas. Vad som är skadligt eller inte i varje särskilt fall är givetvis vanskligt att avgöra, men genom den närmare definitionen bör granskningsmännen få klarare vägledning.

I propositionen till författningsändringen (prop. nr 116/1954 s. 18) framhöll departementschefen, att han helt delade kommitténs uppfattning att censuren borde vara huvudsakligen mentalhygieniskt inriktad och att ingripanden efter strängt moraliska eller estetiska linjer icke borde få förekomma. I likhet med kommittén fann departementschefen också att varje form av smacensur borde bestämt avböjas. Han förklarade sig vidare vara ense med kommittén om vikten av att filmer och filmscener icke blott bedömdes efter sina rent formella element utan också med behörigt hänsynstagande till filmens sammanhang, syftning och helhetsverkan.

Beträffande bestämmelsen om ingripande mot filmbilder, vilkas förevisande kan anses olämpligt med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt, anförde kommittén följande:

Det kan starkt ifrågasättas, om det är lämpligt och riktigt att tjänstemännen vid statens biografbyrå, vilkas huvudsakliga arbete består i psykologiska bedömningar, skall fatta politiska avgöranden och bedöma, om en film i olika lägen är olämplig med hänsyn till främmande makt eller inte. Risk för ensidigt politiska bedömanden kan tänkas uppstå, men framför allt kan de enskilda granskningsmännen ofta känna sig inkompetenta att fatta sådana beslut. — — — Det är här fråga om en propaganda, som främst i kritiska lägen kan tänkas ha någon betydelse för opinionen inom och utom landet, och kommittén anser det därför naturligt, om frågan om en filmcensur i krig och beredskap löses av samma myndigheter och efter samma principer som andra nödvändiga inskränkningar i yttrandefriheten i sådana lägen.

Departementschefen framhöll emellertid i propositionen (s. 22), att anledning icke förelåg att borttaga den av utrikespolitiska hänsyn dikterade censurnormen. I samband därmed erinrade departementschefen att censuren i tveksamma fall kunde inhämta yttrande av det filmgranskningsråd, som samtidigt föreslogs skola inrättas. Rörande detta råd uttalade departe-

mentschefen, att ett organ av sådan karaktär komme att få en viktig funktion därigenom att det gav den allmänna opinionen en viss insyn i censurens verksamhet och samtidigt också censurens utövare värdefulla kontakter med representativa företrädare för samma opinion.

Mot bakgrunden av de ovan återgivna bestämmelserna och vad vid förarbetena till dessa förekommit får jag beträffande frågan om filmcensurens befogenhet att i sin granskningsverksamhet taga hänsyn till utrikespolitiska förhållanden anföra följande.

Till en början må härvid erinras om att det tillkommer filmcensuren att pröva om en film kan anses olämplig med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt. Det är sålunda här fråga om ett rent utrikespolitiskt ställningstagande. Den omständigheten att utrikespolitisk sakkunskap normalt icke är företrädd inom filmcensuren har — på sätt framgår av det förut anförda — icke ansetts böra föranleda till att den nu nämnda censurnormen ej skulle kunna tillämpas.

Frågan huruvida hänsyn till utrikespolitiska förhållanden må tagas jämväl vid den ur mentalhygieniska synpunkter betingade prövningen om en film eller del därav kan verka förråande eller skadligt upphetsande har däremot icke särskilt berörts under förarbetena till censurbestämmelserna. Att så ej skett, framstår också som naturligt med hänsyn till att bestämmelserna avfattats med tanke på förhållandena under fredstid. Det är emellertid tydligt, att prövningen huruvida en film kan vara ur mentalhygienisk synpunkt skadlig överhuvudtaget icke kan ske helt oberoende av utvecklingen inom det område, som äger anknytning till filmen, och av de förändrade värderingar som kunna följa därav. Vad som för allmänheten kan vara uthärdligt i fråga om t. ex. skildringar av sjukdomar eller medicinska ingrepp måste givetvis bedömas även med hänsyn till nya erfarenheter och värderingar och eljest aktuella förhållanden på detta område. På samma sätt torde bedömningen kunna i viss mån utfalla olika även när det gäller film, som behandlar uppskakande — verkliga eller konstruerade — händelser i samband med krig. En sådan film, som under mera normala utrikespolitiska förhållanden icke behöver befaras verka skadligt upphetsande, kan i ett läge, då befogad fruktan för ett förestående krig gör sig gällande eller efter ett redan skett krigsuthrott, mycket väl böra bedömas annorlunda. Om sålunda det utrikespolitiska läget faktiskt medför att viss film kommer att verka skadligt upphetsande på allmänheten, kan och skall också hänsyn därtill tagas av filmcensuren.

Jag är emellertid angelägen understryka, att utrikespolitiska värderingar icke få i hithörande avseende inverka i vidare mån än vad ovan antytts eller sålunda endast i den mån de objektivt sett kunna äga betydelse för den mentalhygieniska bedömning, varom förordningen talar. Genom tillkomsten av filmgranskningsrådet — och genom förefintlig besvärsrätt — synes också garanti föreligga för att filmcensurens bedömning icke grundas på subjektiva och godtyckliga värderingar i angivet hänseende.

Vad härefter angår Skoglunds befattning med granskningen av filmen »Krigsförbrytare» får jag anföra följande.

Skoglund har uppgivit att han, efter det filmen första gången visades för honom, erhöll den uppfattningen att filmen på grund av sin anhopning av emotionellt påträngande bilder kunde tänkas få en mentalhygieniskt ogynnsam verkan på allmänheten samt att risken för sådan verkan sannolikt finge anses vara större i ett tidsläge, som kännetecknades av allmänt ökad oro inför hotet om en annalkande världskonflikt. Skoglund synes därvid ha fäst särskilt avseende vid vissa under hösten 1961 inträffade utrikespolitiska händelser.

Som jag förut framhållit kan något principiellt hinder icke anses föreligga för filmcensuren att i fråga om filmer av viss karaktär — inom ramen för den mentalhygieniska bedömningen — fästa avseende jämväl vid utrikespolitiska förhållanden. Skoglunds till en början gjorda antagande att den omnämnda skärpningen av det utrikespolitiska läget under hösten 1961 skulle i och för sig vara ägnad att inverka på den mentalhygieniska bedömningen har visserligen vid den fortsatta granskningen inom filmcensuren — enligt vad Skoglund förklarat — icke ansetts sakligt grundad, varför hänsyn därtill icke heller tagits vid den slutliga prövningen. Även om fog enligt min mening objektivt sett saknats för att tillägga de ifrågavarande händelserna betydelse för filmens bedömning ur mentalhygienisk synpunkt, kan det emellertid — med hänsyn till det tämligen breda utrymme för olika meningar som föreligger i en bedömningsfråga som den föreliggande — icke läggas Skoglund till last som fel att han vid det inledande skedet av filmgranskningen förfäktat en motsatt mening eller i varje fall ansett att frågan borde upptagas till närmare diskussion. Mot vad Skoglund uppgivit och vad handlingarna i övrigt innehålla kan icke heller med fog göras gällande att Skoglund — eller övriga i granskningen deltagande filmcensurer — skulle ha låtit utrikespolitiska hänsynstaganden obehörigen inverka på den slutliga bedömningen. I förevarande hänseenden finner jag därför anmärkning icke kunna riktas mot Skoglund.

Emellertid har Skoglund vid sina inledande överväganden såsom ett ytterligare skäl mot filmens offentliga förevisande — utöver risken för mentalhygienisk skadeverkan — åberopat att filmens skildringar av civilbefolkningens lidanden under kriget kunde tänkas medföra risk för psykologisk påverkan i defaitistisk riktning. Denna tankegång synes sålunda innebära, att frågan huruvida en film inverkar försvagande på motståndsviljan skulle kunna anföras som en självständig censurgrund. Som framgår av vad tidigare anförts rörande grunderna för filmcensuren ligger det emellertid utom biografbyråns befogenheter — sådana de angivits i nu gällande, för fredstid avsedda bestämmelser — att ingripa på sålunda angiven grund. Möjligen kan tänkas att en film, samtidigt som den verkar skadligt upphetsande — och på grund därav kan bli föremål för censur — jämväl inverkar negativt på försvarsviljan. Huruvida så är fallet, kan emellertid icke upp-

tagas till fristående prövning och återopas som särskild grund för censur-ingripande. Enligt min mening var det därför opåkallat av Skoglund att ifrågasätta censurering jämväl på nu nämnd grund. Synpunkten att filmen kunde verka i defaitistisk riktning har emellertid vid den fortsatta granskningen av filmen avvisats som sakligt obefogad och har uppenbarligen icke heller inverkat vid den slutliga prövningen. På grund därav finner jag mig i denna del kunna låta bero vid mitt nu gjorda uttalande.

Beträffande härefter klagomålen i vad de avse Skoglunds vid radiodiskussionen i vissa sammanhang fällda yttranden rörande filmproduktionens inriktning i orostider, hänsynstagande till avrättades anhöriga m. m., är det visserligen riktigt att sådana synpunkter, såsom Skoglund även vidgått, icke få inverka på själva censurbedömningen. Skoglund har emellertid bestritt att dessa synpunkter, som han framförde utom tjänsten under en delvis tämligen förvirrad diskussion, haft någon betydelse för hans handlande som filmcensor. På grund härav och med hänsyn till vad som i övrigt framkommit rörande den synnerligen omsorgsfulla granskning, för vilken filmen blivit föremål, kan icke heller göras gällande att angivna synpunkter inverkat. I denna del föranleder därför klagomålen icke någon min vidare åtgärd.

Jag vill slutligen icke underlåta framhålla, att det enligt min mening varit önskvärt att biografbyråns beslut den 21 november 1961 försetts med en kort och koncis motivering i vad beslutet avsåg att vissa delar av filmen skulle uteslutas. Skoglund har visserligen uppgivit att han under hand gav bolaget del av skälen härför. Särskilt med hänsyn till de diskussioner och meningsutbyten, som föregingo beslutet, synes det mig emellertid ha varit på sin plats — och ägnat att undvika missuppfattningar om byråns bevekelsegrunder — att sådan motivering skriftligen lämnats. Överhuvudtaget böra enligt min mening beslut som gå enskild emot — i enlighet med vad jag framhållit i en år 1960 till Kungl. Maj:t avlåten skrivelse rörande beslutsmotivering inom förvaltningen — förses med skriftlig motivering.

Med dessa uttalanden är ärendet av mig slutbehandlat.

Avskrift av denna skrivelse skall för kännedom tillställas statens biografbyrå och Skoglund.

Stockholm i justitieombudsmansexpeditionen den 15 januari 1963

ALFRED BEXELIUS

/C. G. Lidberg